

Arkeolojik Kazı ve Temizlik Çalışmaları Sonucunda; Ba'rûr Hanı

MUSTAFA GÜLER

Doç.Dr., Harran Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Mimarlık Bölümü, Şanlıurfa,
Türkiye, mguler63@hotmail.com

Geliş Tarihi / Received Date : 02.05.2020
Kabul Tarihi / Accepted Date : 27.12.2020
Yayın Tarihi / Published Date : 31.12.2020

Atıf/ Cite as

Güler, Mustafa. "Arkeolojik Kazı ve Temizlik Çalışmaları Sonucunda; Ba'rûr Hanı". *İstem*, 18/36 (2020): 457-488. <https://doi.org/10.31591/istem.849358>

Öz

Urfa ilinden 67 km. Harran ilçesinden ise 23 km. uzaklıkta bulunan Ba'rûr Hanı, Harran ilçesi- nin Tek Tek Dağları bölgesindedir. H. 619 M.1219-1220 yılında inşa ettirilmiş olan ve gün- müzde Anadolu sınırları içerisinde kalmış, bilinen tek Eyyübî handır.

Ba'rûr Hanı, mimari olarak ortadaki kareye yakın büyük dikdörtgen bir avlu ile bu avlunun etra- fındaki mekânlardan ve kuzey tarafındaki giriş kısmından oluşmaktadır. Avlunun kuzey tara- fında giriş eyvanı, güney tarafında ise yapının ana eyvanı yer almaktadır. Giriş eyvanının doğu tarafında meşid, batı tarafında han görevlilerine ait olduğu düşünülen bir oda bulunmaktadır. Ayrıca hanın giriş kapısının tam karşısında, bir kuyu ile kuyunun doğu tarafında küçük bir yapı kalıntısı ve hanın kuzeybatı tarafındaki büyükçe bir yapı kalıntısı bulunmaktadır.

Ba'rûr Hanı, 2018 yılında Kültür Bakanlığı tarafından onarım programına alındığından yapıda onarıma başlanmadan önce, 2018 yılının ekim ayında başlanmış olan, arkeolojik kazı ve te- mizlik çalışmaları 2019 yılının şubat ayında tamamlanmıştır.

Günümüzde metruk durumda bulunan Ba'rûr Hanı'nda, avluda, avlunun her iki tarafında bulu- nan ve yapının tamamına yakınına dolaşan genişçe bir koridor şeklindeki mekânlarda, bu me- kânlara açılan nişlerde, yapının köşe mekânlarında, güney ve doğu cephelerinde olmak üzere, yapının yaklaşık olarak tamamında arkeolojik kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır.

Ba'rûr Han'da, yapılan arkeolojik kazı ve temizlik çalışmaları sonucunda, moloz ve toprak al- tında kalan kısımları açığa çıkarılarak, yapının bilinmeyen ve eksik kısımları ile malzeme özel- likleri kesinleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmayla Ba'rûr Han'ın tarihçesi, mimari özellikleri ve mimarlık tarihi açısından değerlen- dirmesi ve tanıtılması amaçlanmamış, Ba'rûr Han'ında yapılan arkeolojik kazı ve temizlik ça-lışmalarının sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Han, Ba'rûr Hanı, 13. Yüzyıl, Eyyübî, Harran.

Abstract

Ba'rûr Inn Based on the Results of Archaeological Excavations and Cleaning Works

Located at a distance 67 kms from the province of Urfa and 23 kms away from Harran district, Ba'rûr Inn is in the Tek Tek Mountains region of Harran district. It is the only known Ayyübî Inn

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

built in 619 H.-1219-1220 A.D.

Ba'rûr Inn consists of a large rectangular courtyard near the square in the middle of the architecture and the spaces around this courtyard and the entrance on the north side. There is an entrance iwan on the north side of the courtyard and the main iwan on the south side of the building. There is a masjid on the east side of the entrance iwan, and a room on the west side which is thought to belong to the inn staff. There is also a well opposite the entrance door of the inn and a small building ruin on the east side of the well and a large building ruin on the northwest side of the inn.

Since the Ba'rûr Inn was included in the repair program by the Ministry of Culture in 2018, before the repair began, the archaeological excavation and cleaning works, which started in October 2018, were completed in February 2019.

Today in the abandoned Ba'rûr Inn, the archaeological excavation and cleaning works have been carried out in the courtyard, in the spaces in the form of a wide corridor on both sides of the courtyard and around the entire structure, in the niches opening to these spaces, in the corner places of the building, on the south and east facades.

As a result of the archaeological excavations and cleaning works carried out in Ba'rûr Inn, the unknown and missing parts of the building and the material properties of the building were tried to be determined by exposing the rubble and the underground parts.

With this study, it was not aimed to evaluate and introduce Ba'rûr Inn in terms of its history, architectural features and architectural history; rather it is aimed to evaluate the results of the archaeological excavations and cleaning works in Ba'rûr Inn.

Keywords: Inn, Ba'rûr Inn, 13th Century, Ayyubî, Harran.

Giriş

Urfa ilinden 67 km. Harran ilçesinden ise 23 km. uzaklıkta bulunan Ba'rûr Hanı, Harran ilçesinin doğusunda yer alan, Tek Tek Dağları bölgesindedir. Ba'rûr Hanı, Harran'a kervan yürüyüşüyle yaklaşık olarak, bir günlük-menzillik mesafede bulunmaktadır.

Yapının inşa kitâbesinden, Ba'rûr Hanı'nın H. 616 M. 1219 yılında inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

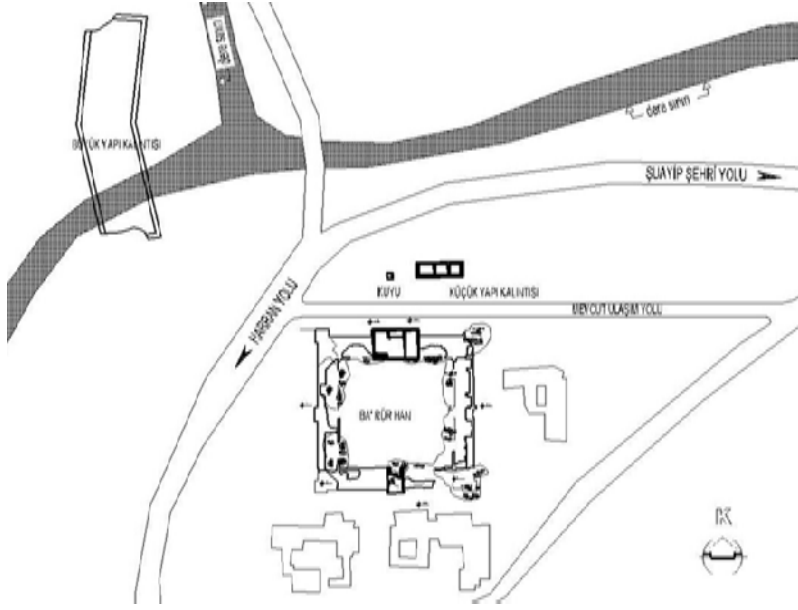
Ba'rûr Hanı, ortadaki kareye yakın büyük dikdörtgen bir avlu ile bu avlunun etrafındaki mekânlardan ve kuzey tarafındaki giriş kısmından oluşmaktadır.

Hanın giriş kapısının tam karşısında, 118.5 m. derinliğinde bir kuyu¹ ve kuyunun doğu tarafında küçük bir yapı kalıntısı yer almaktadır. Ayrıca hanın kuzeybatı tarafında ve yapıdan biraz uzakta, büyükçe bir yapı kalıntısı² daha bulunmaktadır (Şek.1).

¹ Kareye yakın dikdörtgen kesitli kuyunun, ağız kısmı yaklaşık olarak 1.50 x 1.50 m. gibi görünmektedir. Ağız kısmının yaklaşık 2 m. alt tarafında ise kuyu daha da genişlemektedir.

Erguvanlı (1973), Ba'rûr Hanı'nın ön tarafındaki bu kuyunun 115 m. derinlikte olduğunu ve Anadolu'da bilinen en derin adı kuyunun ise Mardin Kızılköy civarında, 117 m. derinlikteki bir kuyu olduğu söylemektedir. Ancak yapılan ölçüm sonucu 118.5 m. derinlikteki bu kuyunun Türkiye de bilinen, en derin adı kuyu olduğu söylenebilir.

² Günümüzde toprak zemin hizasına kadar yıkılmış olan yapı kalıntısının, gerek topoğrafik olarak çukur bir yerde, dere yatağında yapılmış olmasından, gerek ölçülerinin çok büyük olması ve gerekse de duvarların çok kalın (yaklaşık 2.00 m.) olmasından dolayı, bu yapı kalıntısının yağmur sularını toplayan bir sarnıç ve bazı kısımlarının da günümüzde yıkılmış olan yapılara ait, temel kalıntıları olabileceği düşünülebilir.

Şekil 1. Ba'rûr Hanı - Vaziyet Planı (Güler, 2013)

Şekil 2 Ba'rûr Hanı Hava Fotoğrafi (Y. Küçük, 2017)

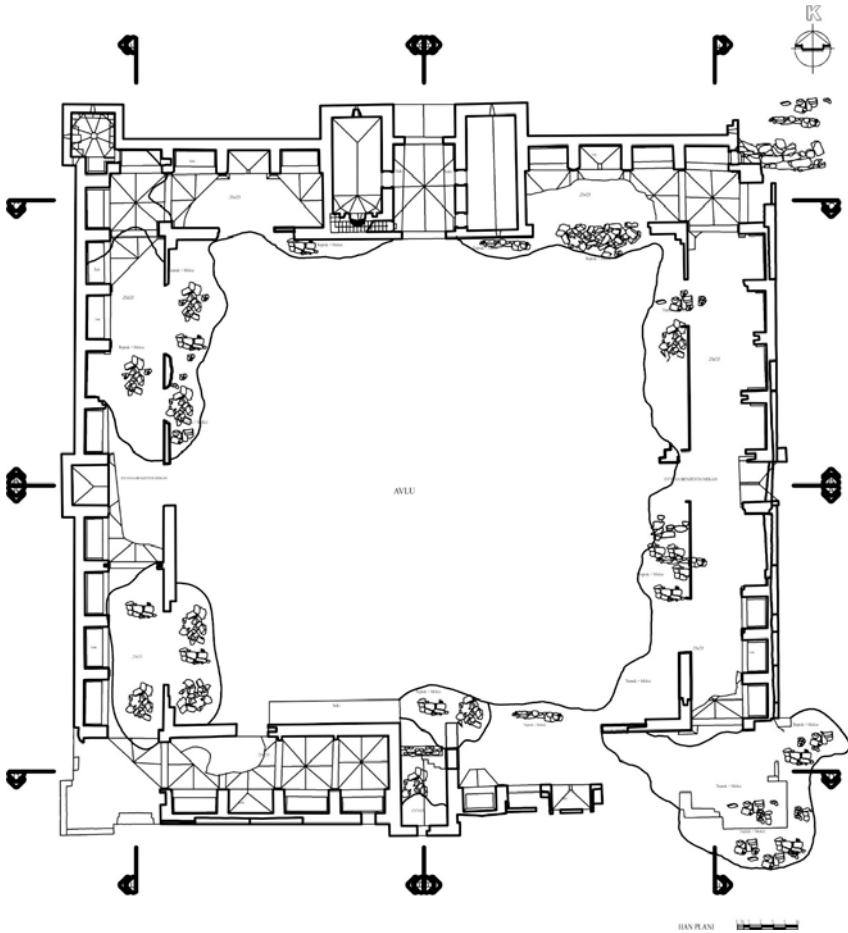
Günümüzde metruk durumda bulunan Ba'rûr Hanı (Şek.2), 2018 yılında Kültür Bakanlığı tarafından onarım programına alındığından, yapıda onarıma başlanmadan önce 2018 yılının ekim ayında başlanan arkeolojik kazı ve temizlik çalışmaları, aralıklarla, yaklaşık beş ay sürdürülerek 2019 yılının şubat ayının sonunda genel olarak tamamlanmıştır.

Mimari Olarak, Ba'rûr Hanı

Ba'rûr Hanı, ortadaki kareye yakın büyük dikdörtgen bir avlu ile bu avlunun etrafındaki mekânlardan ve kuzey tarafındaki giriş kısmından oluşmaktadır.

Avlunun kuzey tarafında giriş eyvanı, güney tarafında ise yapının ana eyvanı yer almaktadır. Giriş eyvanının doğu tarafında mescid, batı tarafında han görevlilerine ait olduğu düşünülen bir oda bulunmaktadır (Şek.3-6).

İ
S
T
E
M
36/2020

Şekil 3. Ba'rûr Hanı Rölöve-Plan, Arkeolojik Kazı ve Temizlik Çalışmalarından Önce (Güler. 2013)

Kareye yakın büyük dikdörtgen avlu, yapının merkezinde bulunmaktadır.

Avlunun etrafındaki mekânlar ise avlu duvarları üzerinde yer alan kapılarla girilen ve yapının büyük bir bölümünü oluşturan, yapının tamamına yakınına dolaşan genişçe bir koridor ile bu koridorlara açılan büyükçe nişlere benzeyen mekânlardan ve köşelerdeki odalardan meydana gelmektedir. Avlunun etrafındaki mekânlar, hana gelen yolcular ile yolcuların beraberindeki hayvanların kaldıkları ve yüklerinin konuldukları bölümler olmalıdır.

Şekil 4. Ba'rûr Hanı Hava Fotoğrafi –Kuzey Cephesi ve Avlu (Y. Küçük, 2017)

Şekil 5. Kuzey Cephesi ve Avlu (Y. Küçük, 2017)

Şekil 6. Ba'rûr Hanı Hava Fotoğrafi –Güneybatı Köşesi ve Avlu (Y. Küçük, 2017)

Ba'rûr Hanı'nın Tarihçesi

Yapının giriş kapısının üst tarafında bulunan, inşa ve bani kitâbesinden, Ba'rûr Hanı'nın Hüsameddin Ali tarafından H. 616 yılının cemazievvel ayında (M. Temmuz 1219) inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Bani kitâbesinde ismi geçen "İsa oğlu İmad oğlu Emir Hacı Hüsameddin Ali" Eyyubî Prenslere Melik Eşref'in hâcibi³ olan, Hâcib Hüsameddin Ali olmalıdır (Güler-Güler, 2018). Eyyubîler devrinde, Eyyubî melikleri (prensleri) tarafından idare edilmiş olan Harran'ın, bu dönemde Eyyubî Meliklerinden, Melik Eşref (1198-1228) tarafından yönetildiği bilinmektedir.

Ortasında kareye yakın büyük dikdörtgen bir avlu ile avlunun etrafında yer alan mekânlardan oluşan plan şemasıyla (Şek.3), Anadolu'daki han-kervansaraylardan farklılık arz eden Ba'rûr Hanı'nın, Suriye'deki Eyyubî4 ve Memluklu5 kervansaraylarına benzerliği açıkça görülmektedir (Güler, 1994).

H. 619 M.1219-1220 yılında inşa ettirilmiş olan Ba'rûr Han, gerek inşa tarihi ve banisi ile gerekse de mimari özelliklerinden bir Eyyubî hanıdır. Harran'a bir menzillik mesafedeki Ba'rûr Han, günümüzde Anadolu sınırları içerisinde kalmış olan tek Eyyubî hanıdır.

Ba'rûr Hanı'nda Yapılan Arkeolojik Kazı Ve Temizlik Çalışmaları

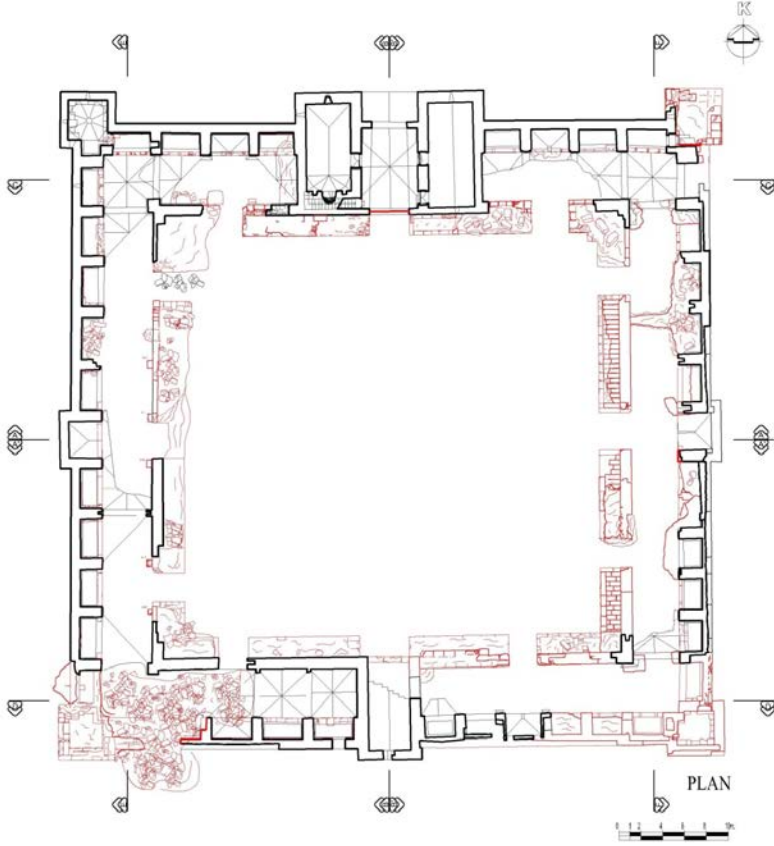
Yapıdaki kazı ve temizlik çalışmaları, avluda, avlunun her iki tarafında bu-

³ Hâciblik: Sadrâzam, vezir, mâbeyinci vb. devlet büyüklerine verilen unvan (Ayverdi, 2006).

⁴ Suriye'deki Eyyubî kervansaraylarında da, yapıların ortasında büyük bir avlu, avlunun etrafını çepeçevre dolanan koridor şeklindeki mekânlar ve giriş eyvanının karşısında, ana eyvan yer almaktadır (Sauvaget, 1939).

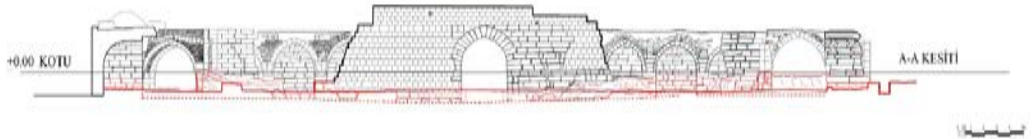
⁵ Suriye'deki Memluklu Kervansaraylarında da, yapıların ortasında kareye yakın büyük dikdörtgen bir avlu, avlunun etrafını çepeçevre dolanan koridor şeklindeki mekânlar ile koridor şeklindeki mekânlara açılan büyükçe nişlere benzeyen mekânlar yer almaktadır (Sauvaget, 1940).

İnan ve yapının tamamına yakınına dolaşan genişçe bir koridor şeklindeki mekânlarda, bu mekânlara açılan nişlerde, yapının köşe mekânlarında, güney ve doğu cephelerinde olmak üzere, yapının yaklaşık olarak tamamında yapılmıştır (Şek.7-11).

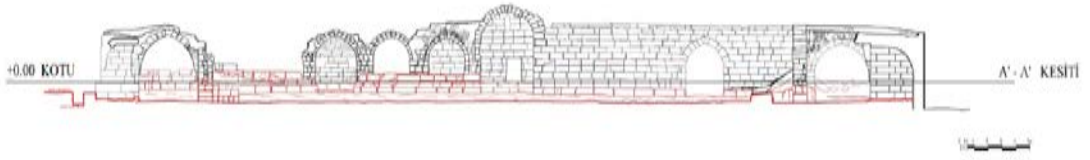

Şekil 7. Ba'rûr Hanı Rölöve-Plan, Arkeolojik Kazı ve Temizlik Çalışmaları Sonrası (Ortaya çıkan kısımlar kırmızı renkle belirtilmiştir.) (Güler, 2019)

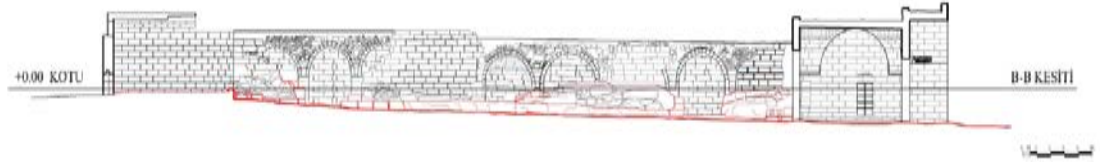
İ
S
T
E
M
36/2020

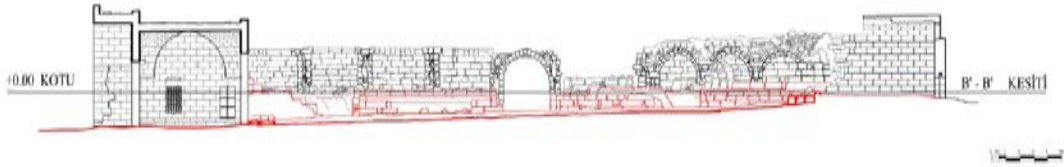
Şekil 8. AA Kesiti- Arkeolojik Kazı ve Temizlik Çalışmaları Sonrası (Ortaya Çıkan Kısımlar Kırmızı Renkle Belirtilmiştir.)

Şekil 9. A'A' Kesiti

Şekil 10. BB Kesiti

Şekil 11. B'B' Kesiti

Avludaki Kazı ve Temizlik Çalışmaları

2018 yılının ekim ayında yapının öncelikle avlusunda bulunan moloz taş ve toprak avludan çıkarılarak avlu temizlenmiştir (Şek.10-17). Bu temizlik çalışmaları sonucunda avlunun güney tarafında zemindeki ana kayaya ulaşılmıştır.

İ
S
T
E
M
36/2020

Şekil 12. Avlu - Kuzey (2013)

Şekil 13 Avlu - Kuzey Batı, Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası

Şekil 14. Avlu Güneydoğu Köşeden, Avlunun Batı Tarafı (2013)

Şekil 15. Avlu - Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası, Batı Tarafı

Şekil 16. Avlu - Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası, Doğu ve Güney Tarafı

Şekil 17. Avlu - Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası, Güney ve Batı Tarafı

Sekiler: Avlu duvarlarının kenarlarında sekilere ait olduğu anlaşılan duvar parçaları bulunmaktadır. Bunlardan, avlu duvarının güneybatı köşesindekiler ile doğu duvarının ortasındaki seki kalıntıları, açıkta olduğundan kazılardan önce de görülebilmekteydi. Avlu duvarlarının kenarlarında bulunan moloz ve toprak dolgu kaldırıldığında avlunun dört tarafında da sekilerin olduğu anlaşılmıştır. Avludaki sekiler üzerindeki moloz ve toprak kaldırıldığında, sekilerin gerçek kotları ve boyutları ortaya çıkarılmıştır (Şek. 18-22).

Şekil 18. Avlu - Güneydoğu Tarafı (2013)

Şekil 19. Avlu – Doğu Tarafı ve Sekiler

Şekil 20. Avlu – Güney Ve Doğu Tarafı, Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası

Şekil 21. Avlu – Güneydoğu Tarafı, Kazı ve Temizlik Çalışmaları Sonrası-Detay

Şekil 22. Avlu – Doğu Tarafı ve Sekiler

Avlunun Etrafındaki Mekânlarda Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmaları

Koridor Şeklindeki Mekânlarda Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları: Avlunun her iki tarafında bulunan ve yapının tamamına yakınına dolaşan genişçe bir koridor şeklindeki mekânların kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır (Şek.23-33).

Şekil 23. Avlu –Doğu Tarafı (2013)

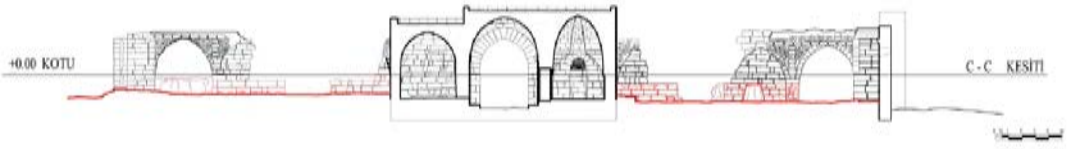
Şekil 24. Güneydoğu Tarafı

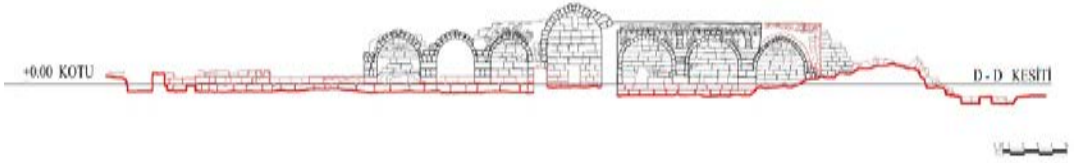
Şekil 25. Avlunun Doğu Tarafında Bulunan Koridor Şeklindeki Mekânlar (2013)

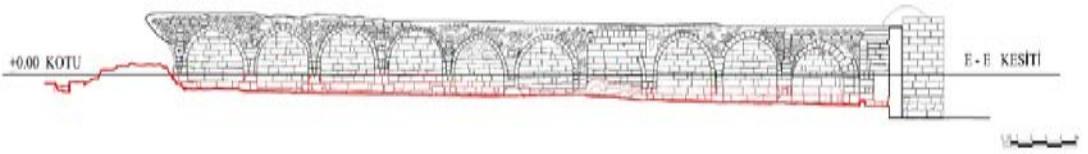
Şekil 26. Avlunun Doğu Tarafında Bulunan Koridor Şeklindeki Mekânlar, Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası

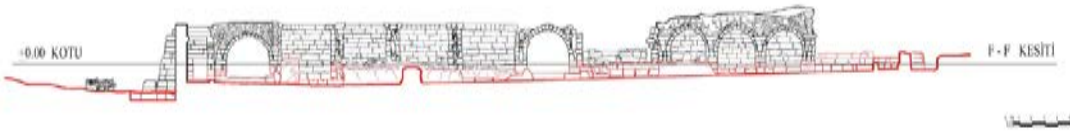
Şekil 27. CC Kesiti

Şekil 28. DD Kesiti

Şekil 29. EE Kesiti

Şekil 30. FF Kesiti

i
S
T
E
M
36/2020

Şekil 31. Avlu – Batı Tarafı (2013)

Şekil 32. Avlunun Batı Tarafında Bulunan Koridor Şeklindeki Mekânlar (2013)

Şekil 33. Avlunun Batı Tarafında Bulunan Koridor Şeklindeki Mekânlar, Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası

Koridor şeklindeki mekânların güneybatı taraflarında yüzeye yakın bir kısımda ana kayaya ulaşılmıştır (Şek.34).

Şekil 34. Avlunun Güneybatı Tarafında Bulunan Koridor Şeklindeki Mekânların Zemini ve Nişler

Koridor şeklindeki mekânların doğu, batı ve kuzey taraflarında moloz taş ve toprak kaldırıldığında toprak bir zemine ulaşılmıştır. Bu kısımlarda kare kazı çukurları-açmalar yapılarak ana kayaya ulaşılmış ve yapının orijinal zemin kotu yaklaşık olarak belirlenmiştir.

Koridor şeklindeki mekânlardaki moloz taş ve toprak temizlendiğinde, mekânların zemin malzemesinin toprak olduğu anlaşılmıştır (Şek.35-39). Toprak zemin ise ana kayaya oturmaktadır. Bu kısımların zeminin, güneyden-kuzeye doğru eğimli olduğu, yani zeminin düz olmadığı anlaşılmıştır (Şek.33).

Şekil 35. Avlunun Batı Tarafındaki Koridor Şeklindeki Mekânlardaki Zemin Kazısı

Şekil 36. Avlunun Batı Tarafındaki Koridor Şeklindeki Mekânlardaki Zemin Kazısı, Detay

Şekil 37. Avlunun Kuzeybatı Tarafındaki Koridor Şeklindeki Mekânlardaki Zemin Kazısı

Şekil 38. Avlunun Kuzeybatı Tarafındaki Koridor Şeklindeki Mekânlardaki Zemin Kazısı, Detay

Şekil 39. Avlunun Kuzeybatı Tarafındaki Koridor Şeklindeki Mekânlardaki Zemin Kazısı, Detay

Koridor şeklindeki mekânlardaki moloz taş ve toprak temizlenirken, bu kısımlardaki moloz içerisinde bulunan, yapının duvarlarına ve üst örtülere ait olan taşlar, çıkarıldıkları yerlere göre gruplandırılarak avluda istiflenmiştir (Şek.15-17).

Nişlerde Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları: Koridorlar şeklindeki mekânlara, açılan büyükçe nişlere benzeyen mekânlardaki moloz ve toprak dolgular kaldırıldığında, nişlerin özgün kotu ve nişlerin önündeki sekilerin ait, bir sıra taş ortaya çıkmıştır (Şek. 34,35,37,40,41).

Şekil 40. Avlunun Güneybatı Tarafında Bulunan Koridor Şeklindeki Mekânlara Açılan Nişler ve Nişlerin Sekileri

Şekil 41. Niş Sekileri-Detay

Köşe Mekânlarında Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları: Yapının köşele-

rinde yer alan mekânlardan, yalnızca kuzeybatı köşedeki mekân, günümüze sağlam olarak ulaşmıştır (Şek.4,7). Bununla birlikte kuzeydoğu köşesindeki, köşe mekânın da çok az bir kısmı sağlam olarak mevcuttur (Şek.4,7,42). Güneydoğu ve güneybatı köşelerinde yer alan mekânların ise sadece zeminde duvar izleri görülmekteydi (Şek.3).

Kuzeydoğu, köşe mekânındaki yer alan moloz taş ve toprak temizlenerek, mekânın zemini ve duvar izleri belirlenmiştir (Şek. 42,43).

Güneydoğu ve güneybatı köşelerinde yer alan ve duvar izleri yer yer görülebilen köşe mekânlarının, üzerindeki toprak kaldırılarak duvar izleri ve orijinal zemin kotu ortaya çıkarılmıştır (Şek.44-48).

Şekil 42. Kuzeydoğu Köşe Mekânı (2013)

Şekil 43. Kuzeydoğu Köşe Mekânı, Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası

Şekil 44. Yapını Güneybatı Köşesi Ve Güney Cephesi (2013)

Şekil 45. Yapının Güneybatı Köşesi (2013)

Şekil 46. Güneybatı Köşe Mekânı, Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası

Şekil 47. Güneybatı Köşe Mekânı, Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası

Şekil 48. Güneydoğu Köşe Mekânı, Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası

Ana Eyvanda Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları: Avlunun güney tarafında ve giriş eyvanın tam karşısında yer alan boyuna dikdörtgen şeklindeki ana eyvanın zeminde yer alan moloz taş ve toprak eyvandan çıkarılarak, ana eyvanın zemini temizlenmiştir (Şek.49,50).

Eyvandaki kazı ve temizlik çalışmasında, taş ve toprak moloz içerisinde bulunan ve eyvanın duvarlarına ve üst örtüsüne ait olan taşlar da avluda istiflen-

miştir (Şek.16,17).

Şekil 49. Ana Eyvan (2013)

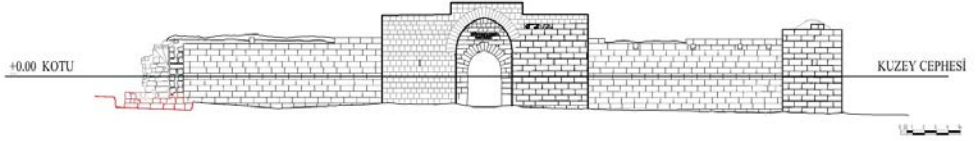

Şekil 50. Ana Eyvan, Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonrası

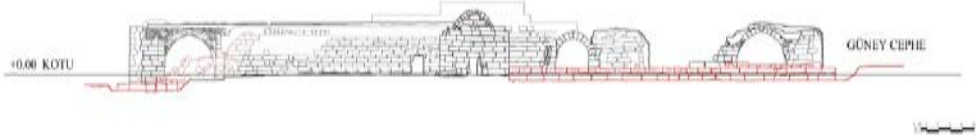
Cephelerde Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları

Büyük oranda yıkılmış ve tahrip olmuş olan yapının, doğu ve güney cephelerinde kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır (Şek.51-54). Yapılan kazılarla, duvarların ön kısmında bulunan toprak dolgu, ana kayaya kadar kazılarak, cephe duvarları ve duvarlara ait izler açığa çıkarılmıştır (Şek.55).

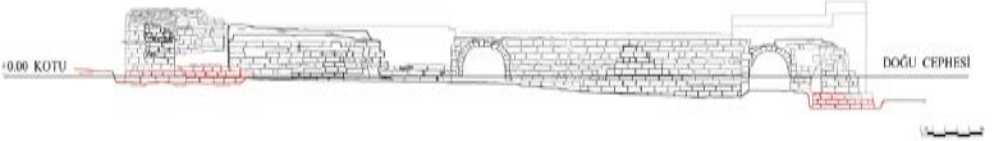
Kuzey ve batı cephelerinde de zemindeki toprak temizlenerek, zemindeki ana kaya açığa çıkarılmıştır (Şek.56).

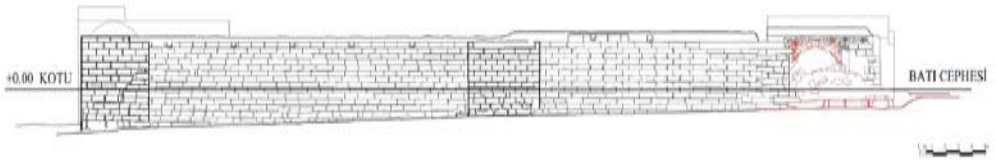
Şekil 51. Kuzey Cephesi

Şekil 52. Güney Cephesi

Şekil 53. Doğu Cephesi

Şekil 54. Batı Cephesi

Şekil 55. Güney Cephesi, Zemin Kazısı

Şekil 56. Batı Cephesi Zemin Kazısı Ve Ana Kaya

Ba'rûr Hanı'nda Yapılan Arkeolojik Kazı ve Temizlik Çalışmaları Sonucunda Ortaya Çıkan Veriler

Avludaki kazı ve temizlik çalışmaları sonucunda avlunun güney tarafında da zemindeki ana kayaya ulaşılmıştır. Zemin, ana kayadan daha alt bir kotta olmayacağından avlunun orijinal zeminin ana kaya olduğu anlaşılmıştır.

Avlunun güney tarafının kotunun, kuzey tarafına göre, yaklaşık 160 cm. daha yukarıda olduğu ve avlunun güneyden-kuzeye doğru eğimli olduğu görülmüştür (Şek. 10,11). Ayrıca avlunun doğu ve batı taraflarının da, avlunun orta kısmına göre, daha üst kotta olduğu, doğu ve batı taraflarından, avlunun ortasına doğru hafif bir eğiminin olduğu anlaşılmıştır (Şek. 8).

Sekiler: Avlu duvarlarının kenarlarında sekilere ait olduğu anlaşılan duvar parçalarından, avlunun güneybatı köşesindekiler ile doğu duvarının ortasındaki seki kalıntıları açıkta olduğundan görülebilmekteydi (Şek. 3).

Avlu duvarlarının kenarlarında bulunan moloz ve toprak dolgu kaldırıldığında, sekilerin kotları ve orijinal boyutlar ortaya çıkmış ve avlunun dört tarafında da sekilerin olduğu anlaşılmıştır (Şek.7). Sekiler, avlunun zemin kotundan daha yüksekçe ve oldukça kalın bir duvar şeklindedir (Şek.19-22).

Avlunun Etrafındaki Koridor Şeklindeki Mekânlarda Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları: Koridor şeklindeki mekânlardaki moloz taş ve toprak temizlendiğinde, ana kayaya ulaşılarak, orijinal zemin kotu yaklaşık olarak tespit edilmiştir (Şek.33,34).

Koridor şeklindeki mekânların, avlunun kuzey ve güney tarafında olanlarının zeminin yaklaşık olarak düz bir kota sahip olduğu anlaşılmaktadır (Şek.34,37). Ancak avlunun doğu ve batı tarafındaki koridor şeklindeki mekânlarda, güney tarafının, kuzey tarafından yaklaşık 115 cm daha yukarıda olduğu ve güneyden-kuzeye doğru bir eğimin olduğu anlaşılmaktadır (Şek.29,30,33).

Koridor şeklindeki mekânlardaki moloz taş ve toprak temizlendiğinde, zemindeki ana kayanın eğimine çok fazla müdahale edilmediği ve ana kayanın üzerine bir kat dolgu ve tesviye yapılarak, zeminin eğimli bir şekilde oluşturulduğu ve toprak olduğu anlaşılmıştır (Şek.35-38).

Nişlerde Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları: Koridorlar şeklindeki mekânlara, açılan büyükçe nişlere benzeyen mekânlardaki moloz ve toprak dolgular kaldırıldığında, nişlerin orijinal kotu ve nişlerdeki sekiler ortaya çıkmıştır. Bu nişlerin ön tarafında bir taş sırası duvar bulunduğu bu duvar ile cephe duvarı arasında kalan kısımların ise toprak olduğu anlaşılmaktadır (Şek.34,35,40,41).

Avlunun doğu ve batı tarafındaki koridor şeklindeki mekânların zemini eğimli olduğundan ve nişler de koridor şeklindeki mekânlara açıldığından, bu bölümdeki nişler, koridor şeklindeki mekânların zeminindeki eğime paralel olarak, güneyden-kuzeye doğru eğimlidir (Şek. 33,35). Nişlerin zemin seviyeleri, güney tarafta daha üst kotta, kuzeye doğru ise daha alt kottadır. Ancak bu

eğim nişlerin iç kısımlarında yoktur. Bu nedenle nişlerin zemini, her niş içerisinde düzdür (Şek. 34,40,41).

Köşe Mekânlarında Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları: yapının kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı köşelerinde yer alan mekânların üzerindeki toprak ve molozlar kaldırılarak bu mekânların duvarları belirlenerek, gerçek boyutları ortaya çıkarılmış ve köşe mekânlarının orijinal zemin kotları da belirlenmiştir (Şek.43,46,47,48). Köşe mekânlarının zeminin, toprak olduğu görülmüştür.

Ana Eyvanda Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları: Eyvanın zeminde yer alan moloz taş ve toprak temizlenerek, eyvanın orijinal zemin kotu belirlenmiştir (Şek.28,50).

Eyvanın zeminin ön-kuzey tarafında bir sıra taş bulunmaktadır (Şek.50). Bu taş sırasının arka tarafındaki eyvan zeminin ise toprak olduğu görülmüştür.

Cephelerde Yapılan Kazı Ve Temizlik Çalışmaları: Yapının doğu ve güney cephelerinde kazı ve temizlik çalışması sonucunda cephelerin orijinal zemin kotu belirlenmiştir (Şek.51-56).

Arkeolojik Kazı Ve Temizlik Çalışmaları Sonucunda Ortaya Çıkan Verilerin Değerlendirilmesi

Ba'rûr Hanı'nda, avluda, avlunun her iki tarafında bulunan ve yapının tamamına yakınına dolaşan genişçe bir koridor şeklindeki mekânlarda, bu mekânlara açılan nişlerde, yapının köşe mekânlarında, güney ve doğu cephelerinde olmak üzere yapının yaklaşık olarak tamamında kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır.

Yapının Zeminde Ortaya Çıkan Verilerin Değerlendirilmesi: Avludaki kazı ve temizlik çalışmaları sonucunda avlunun güney tarafının kotunun yaklaşık 160 cm. daha yukarıda olmak üzere, eğimin güneyden-kuzeye doğru olduğu görülmüştür (Şek. 10,11). Ayrıca avlunun doğu ve batı taraflarının da, avlunun ortasına göre daha üst kotta olduğu, yani avlunun doğu ve batı taraflarından, avlunun ortasına doğru bir eğimin olduğu anlaşılmıştır (Şek. 8).

Avlunun etrafındaki koridor şeklindeki mekânlardan, avlunun kuzey ve güney tarafındakilerinde, zeminin yaklaşık olarak düz olduğu anlaşılmaktadır. Ancak avlunun doğu ve batı tarafındaki koridor şeklindeki mekânlarda, güney tarafının kuzey tarafından yaklaşık 115 cm daha yukarıda olduğu ve güneyden-kuzeye doğru bir kot farkının bulunduğu anlaşılmaktadır (Şek.29,30,33).

Avlunun doğu ve batı tarafındaki koridor şeklindeki mekânların zemini eğimli olduğundan ve nişler de koridor şeklindeki mekânlara açıldığından, koridor şeklindeki mekânların zeminindeki eğime paralel olarak, nişler de (her nişin içi düz olsa da) birbirleriyle güneyden-kuzeye doğru eğimlidir.

Yapının doğu cephesinde yapılan kazılarda cephedeki toprak zeminin güneyden-kuzeye doğru eğimli olduğu görülmüştür (Şek. 53). Ayrıca yapının özellikle batı cephesinde, yapının üzerine oturduğu ana kayadaki tabii eğim görül-

mektedir (Şek. 56).

Avluda, koridor şeklindeki mekânlarda ve cephelerde yapılan kazı ve temizlik çalışması değerlendirildiğinde, yapının kaya bir zemin üzerine oturduğu, ancak yapı inşa edilirken ana kayada bulunan eğime müdahale edilmeden, yapının ana kaya üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bu nedenle de avluda, koridor şeklindeki mekânlarda, nişlerde ve cephelerde güneyden-kuzeye doğru bir kot farkı-eğim oluşmuştur.

Yapının üzerine oturduğu ana kayadaki tabii eğim, özellikle batı cephesinde açıkça görülmektedir (Şek.56). Yapının cephelerinde bu tür bir eğim, arazinin eğimi dolayısıyla normal-alışıldık bir durum olabilir. Ancak yapının iç kısmında, avlunun etrafındaki koridor şeklindeki mekânlardaki bu eğim şaşırtıcıdır. Normal şartlarda zeminde eğimler olsa bile, zeminin çok fazla kot farkı oluşturmayacak şekilde-düz bir şekilde, tesviye edileceği düşünülebilir. Ancak burada yapının zemini, üzerine oturduğu ana kayaya göre şekillendirilmiştir⁶. Ana kayanın eğimine çok fazla müdahale edilmemiş ve ana kayanın üzerine bir kat dolgu ve tesviye yapılarak, zemin eğimli bir şekilde oluşturulmuştur (Şek.35-41).

Avlunun etrafındaki koridor şeklindeki mekânlarda, eğimli ana kayanın üzerine bir kat dolgu yapılarak ve üzerine de toprak malzeme serilerek zemin oluşturulmuştur. Ancak han yapılarında iç mekânların zeminlerinin bu şekilde toprak bırakılması da çok rastlanır bir durum değildir.

Avlunun Etrafındaki Sekilerin Değerlendirilmesi: Avluda yapılan kazı ve temizlik çalışmaları sonucunda avlunun dört yönünde de sekilerin olduğu anlaşılmıştır. Avludaki sekiler, eyvanlar ve avluya açılan kapı hizaları hariç, avluyu çepeçevre dolanmaktadır. Ancak avludaki sekiler, avluda zeminden belli yüksekliklerde oluşturulmuş birer yükselti değildir. Avlu duvarlarının dört tarafını çevreleyen sekiler incelendiğinde, bu sekilerin oldukça geniş olduğu, büyük ve iri taşlarla inşa edilmiş olduğu görülmektedir (Şek.19-22). Sekiler, bu şekliyle adeta, avlu duvarlarını çevreleyen ikinci bir duvar niteliğindedir.

Bu nedenle, avlu duvarlarının dört tarafını çevreleyen sekilerin büyüklüğünü ve şeklini değerlendirdiğimizde, avlu duvarlarını tabanda desteklemek için yapılmış, ikincil bir duvar, yani payanda işlevi de gördüğü anlaşılmaktadır. Sekiler, bu şekliyle avlu duvarlarının yüzüne-önüne, belli yüksekliklere kadar örülmüş, birer destek-payandadır.

Avlunun Etrafındaki Koridorlar Şeklindeki Mekânlara Açılan Büyükçe Nişlerdeki Sekilerin Değerlendirilmesi: Nişlere benzeyen mekânlarda yapılan kazı ve temizlik çalışmaları sonucunda nişlerdeki sekilerin, nişlerin ön taraflarındaki

⁶ Zaten, avlunun etrafındaki doğu ve batı taraftaki koridor şeklindeki mekânların tonozları da, güneyden-kuzeye doğru bir eğimlidir (Şek. 9). Kazı ve temizlik çalışmaları öncesinde, anlam verilmekte zorlanılan bu eğimin, zeminden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Yani, üst örtüdeki güneyden-kuzeye doğru eğim, ana kayanın-zeminin eğime göre, yaklaşık olarak, paralel bir şekilde devam etmektedir (Şek. 9).

bir taş sırası duvar ile arkasında-içerisindeki toprak dolgudan oluştuğu anlaşıl-
mıştır (Şek.34,41). Ancak sekiler, nişlerin ön tarafına sadece bir taş sırası yük-
selte oluşturmak için örülmüş bir sıra taş değildir. Nişlerin ön tarafında sekileri
oluşturan bu taş sırası, nişler arasında kesintisiz devam ederek, zeminde boy-
dan boya, adeta bütüncül bir bağ kirişi görevi görmektedir (Şek.35,40,41).

Köşe Mekânlarında Ortaya Çıkan Verilerin Değerlendirilmesi: Yapının gü-
neydoğu ve güneybatı köşelerinde, kazı çalışmalarından önce de izleri görülebi-
len iki köşe mekânıyla birlikte, köşe mekânlarında yapılan kazı ve temizlik ça-
lışmaları sonucunda, yapının dört köşesinde de birer kareye yakın dikdörtgen
köşe mekânının olduğu anlaşılmıştır (Şek.7). Bu mekânların fonksiyonun ne olu-
şunu belirlemek bu haliyle güçtür. Ancak belki de yapıya gelen özel misafirlerin
konakladığı veya ticaret kervanlarının taşıdığı çok değerli eşyaların bulunduğu
özel mekânlar olabilir.

Cephelerde Ortaya Çıkan Verilerin Değerlendirilmesi: Cephelerde yapılan
kazı ve temizlik çalışmaları (avlu ve iç mekânlarla birlikte) değerlendirildiğinde,
yapının güneyden-kuzeye doğru eğimli bir ana kaya zemine oturduğunu zemin-
deki bu eğimin doğu ve batı cephelerine yansıdığını, dolayısıyla cephelerin gü-
ney taraflarının daha yüksek, kuzey taraflarının daha alt kotta oluşunun, ze-
mindeki ana kayanın şekinden kaynaklandığı anlaşılmıştır (Şek.51-54).

Sonuç

Ba'rûr Hanı'nda 2018 yılının ekim ayında başlanan ve 2019 yılının şubat
ayında genel olarak tamamlanan arkeolojik kazı ve temizlik çalışmaları sonu-
cunda, yapıdaki mekânların zeminlerinin, yapının üzerine oturduğu ana kaya
zemine göre şekillendiği görülmüştür. Güneyden- kuzeye doğru eğimli olan ana
kaya, yapının zeminindeki kotları belirlemiştir. Hatta cephelerde de, cephe yük-
sekliklerinin ve zemin kotlarının belirlenmesinde ana kayadaki bu eğim etkili
olmuştur. Yani yapıdaki zemin ve cephe yükseklikleri belirlenmesinde ana ka-
yanın şekli-eğimi oldukça etkili olduğu görülmüştür.

Yapının avlusunda bulunan sekilerin aynı zamanda bir payanda görevi gör-
düğü anlaşılmıştır. Niş şeklindeki mekânların ön yüzlerindeki sekilerin, kesinti-
siz devam eden duvarlarının da, nişler arasındaki duvarlar arasında bir bağ ki-
rişi görevi gördüğü anlaşılmıştır.

Avlunun zemini ana kayanın oluşturduğu, avlunun etrafındaki koridor şek-
lindeki mekânların ve bu mekânlara açılan niş şeklindeki mekânların zeminle-
rinin ise toprak olduğu görülmüştür.

Yapının köşelerinde, yapılan kazı ve temizlik çalışmaları sonucunda, yapı-
nın güneydoğu ve güneybatı köşelerinde de birer adet kareye yakın dikdörtgen
köşe mekânının olduğu belirlenmiştir.

H. 619 M.1219-1220 yılında inşa ettirilmiş olan ve günümüzde Anadolu
sınırları içerisinde kalmış olan tek Eyyubî hanı olan, Ba'rûr Hanı'nda, yapılan
arkeolojik kazı ve temizlik çalışmaları sonucunda, moloz ve toprak altında ka-

lan kısımları açığa çıkarılarak, yapının bilinmeyen ve eksik kısımları ile malzeme özellikleri kesinleştirilmiştir.

Kaynaklar

- » Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lügati*. 2.Cilt. İstanbul: Mas Matbaacılık, 2006.
- » Erguvanlı, Kemal. *Mühendislik Jeolojisi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, 1973.
- » Güler, Mustafa. *Han El Bağrur Kervansarayı'nın Restitüsyonu*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994,
- » Güler, Mustafa. "Günümüzde Anadolu Sınırları İçerisinde Kalmış Bilinen, Tek Eyyübi Hanı (Kervansarayı): Ba'rûr Han", *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Harran*, (2018), 407-448.
- » Güler, Mustafa-Güler Gül. *Ba'rûr Hanı*. Ankara:Sage Yayınları, 2018.
- » Sauvaget, Jean."Caravanserais Syriens Du Moyen-Age", *Ars Islamica, The Research Siminary In Islamic Art*, 6/1 (1939), 49-55.
- » Sauvaget, Jean "Caravanserais Syriens Du Moyen-Age", *Ars Islamica, The Research Siminary In Islamic Art*, 7/2 (1940), 1-19.